

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

MATEJA HLEBEC

**FILM KAO METODIČKO SREDSTVO ODGOJA I
OBRAZOVANJA
I NAČINI NJEGOVE UPOTREBE U NASTAVI FILOZOFIJE**

Mentor: dr. sc. Raul Raunić, doc.

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Imaginacija.....	5
3. Metodika nastave filozofije.....	10
3.1. Problem pristupa filozofiji kao nastavnom predmetu.....	11
3.2. Načini uvođenja u filozofsko mišljenje.....	13
4. Film i nastava.....	15
4.1. Metode rada s filmom u nastavi.....	17
4.2. Film i filozofija.....	19
5. Prijedlozi za didaktizaciju filma „Društvo mrtvih pjesnika“.....	20
5.1. Zadaci i aktivnosti prije gledanja filma.....	22
5.2. Zadaci i aktivnosti nakon gledanja filma.....	26
6. Zaključak.....	32

Film kao metodičko sredstvo odgoja i obrazovanja i načini njegove upotrebe u nastavi filozofije

Sažetak

Rad *Film kao metodičko sredstvo odgoja i obrazovanja i načini njegove upotrebe u nastavi filozofije* prikazuje ulogu medija odnosno filma u nastavi filozofije. U središtu nastave filozofije uvijek je određen problem kojeg učenici trebaju riješiti. Kako bi izbjegao suhoparno korištenje udžbenika, nastavnik za predstavljanje nekog problema može koristiti film koji će učenike suptilno, ali na živopisan način uvesti u problem. Korištenjem filma i pravilno postavljenim zadacima uz film nastavnik potiče imaginaciju kod učenika. Imaginacija je nužna pretpostavka za rješavanje bilo kojeg znanstvenog, filozofskog ili svakodnevnog problema. Time se učenici potiču na samostalno razmišljanje i traženje rješenja, čime se razvija njihova sposobnost refleksije te kritičkog mišljenja, kao i sposobnost argumentiranog raspravljanja o problemu. Korištenjem medija u nastavi nastavnik može lakše pridobiti pažnju učenika, a poticanjem imaginacije pri rješavanju problema ostvaruje ciljeve i zadaće nastave filozofije koja učenike treba oblikovati u samostalne, kreativne individue te ih pripremiti za samostalno rješavanje ozbiljnih svakodnevnih problema.

Ključne riječi: imaginacija, mediji, nastava, film

Film als methodisches Mittel der Erziehung und Ausbildung und seine Einsatzmöglichkeit im Philosophieunterricht

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit *Film als methodisches Mittel der Erziehung und Ausbildung und seine Einsatzmöglichkeit im Philosophieunterricht* stellt die Rolle der Medien bzw. des Films im Philosophieunterricht dar. Im Zentrum des Philosophieunterrichts ist immer ein bestimmtes Problem, das die Schüler lösen sollten. Um den trockenen Gebrauch der Lehrwerke zu vermeiden, kann die Lehrperson für die Vorstellung eines solchen Problems einen Film einsetzen, der die Schüler auf eine subtile aber lebhaft Weise in das jeweilige Problem einführt. Mit dem Einsatz des Films im Unterricht und mit den jeweils richtig gestellten begleitenden Aufgaben fördert die Lehrperson die Imagination bei den Schülern. Denn Imagination ist eine notwendige Voraussetzung für das Lösen eines wissenschaftlichen, philosophischen oder alltäglichen Problems. So fördert man bei den Schülern selbstständiges Denken und das Suchen nach Lösungen, wobei sich sowohl ihre Fähigkeit der Reflexion und

des kritischen Denkens als auch die Fähigkeit der argumentierenden Diskussion über das Problem entwickelt. Dank der Nutzung der Medien im Unterricht kann die Lehrperson die Aufmerksamkeit der Schüler einnehmen. Und mit der Förderung der Imagination beim Lösen eines Problems verwirklicht man die Ziele und Aufgaben des Philosophieunterrichts, die die Schüler sowohl zu selbstständigen, kreativen Individuen befähigen als auch auf das selbstständige Lösen von alltäglichen Problemen vorbereiten sollen.

Schlüsselwörter: Imagination, Medien, Unterricht, Film

1. Uvod

Od pojave institucionalnog obrazovanja pa sve do danas postoji konstantno nastojanje da se izvođenje nastave unaprijedi i modernizira. Stručnjaci, znanstvenici i učitelji stalno pronalaze nove ideje i načine koji bi učenicima trebali olakšati proces učenja te istovremeno pomoći im da postanu produktivni članovi društva. Budući da je pažnju učenika sve teže pridobiti i zadržati, nastavnici svakodnevno moraju odgovarati na izazov osmišljavanja zanimljive i dinamične nastave. U toj borbi često posežu za svim raspoloživim pomoćnim sredstvima. Tako su svoje mjesto u nastavi našli i mediji. Iako se nastavnici najčešće služe internetom i kratkim video uradcima kako bi vizualizirali određeni problem, svoj mjesto u nastavi pronašao je i film. Film se najčešće koristi u nastavi hrvatskog ili stranih jezika, no on može biti važno pomoćno sredstvo i za ostale predmete, tako i za filozofiju. Važan korak u rješavanju filozofskih problema je imaginacija, moć zamišljanja, stvaranja nekih novih slika, pronalaženje rješenja kojih se nitko prije nije sjetio. Film, osim što može otvoriti neka filozofska pitanja i postaviti filozofske probleme, aktualizira i opredmećuje apstraktne probleme, potiče učenike na poistovjećivanje s likovima te na razmišljanje o spomenutim problemima.

Ovaj rad podijeljen je u dva dijela. Prvi dio je teoretski te govori o važnosti imaginacije i medija u nastavi. Imaginacija u filozofiji već od Aristotela ima važno mjesto. Kao sposobnost stvaranja novih slika i predodžbi koje ne ovise o konkretnim ili realnim stvarima, imaginacija je preduvjet za rješavanje svakodnevnih i znanstvenih problema te dolaženje do spoznaja te za bilo koje umjetničko stvaranje. Nastava filozofije, čiji je cilj razviti sposobnost refleksije i kritičko mišljenje kod učenika, gotovo uvijek se poziva na imaginaciju. Kako bi nastavnik zainteresirao učenike za određeni problem, kao uvod može koristiti film koji tematizira taj problem. Film zaokuplja pažnju učenika te aktivira njihovu maštu te ih potiče na stvaralaštvo odnosno rješavanje problema.

Drugi dio rada je praktičan te se odnosi na konkretne ideje za didaktizaciju filma „Društvo mrtvih pjesnika. U tom dijelu ponuđen je niz zadataka i aktivnosti koji se odnose na razumijevanje filma i njegovu povezanost s određenim problemima i filozofskim pojmovima.

Cilj ovoga rada je pokazati da se nastava filozofije ne mora konstruirati samo pomoću udžbenika i filozofskih tekstova, već da su i mediji, konkretno film, dobar način za uvod ili obradu nekog filozofskog problema i aktiviranje učenikova razmišljanja.

2. Imaginacija

Važan cilj nastave filozofije je uvesti učenike u filozofski način mišljenja i razviti njihovu sposobnost kritičkog pristupa svijetu, odnosno razviti sposobnosti učenikova kritičkog mišljenja. Kritičko mišljenje je mišljenje usmjereno na analizu i propitivanje informacija i postavka, zahtijeva interpretaciju i argumentiranje te zauzimanje vlastitog stava o problemu. Kritičko mišljenje nas treba povezati s vanjskim svijetom i povući jasnu crtu između naših maštanja i želja i onoga što dolazi iz vanjskog svijeta. Nasuprot pojmu kritičkog mišljenja stoji pojam imaginacije. Imaginaciju je najjednostavnije definirati kao maštu, sposobnost zamišljanja, stvaranja novih slika koje su samo djelomično realne iz već postojećih predodžbenih elemenata. Te nove slike mogu se odnositi na nadoživljene i nepoznate cjeline, kao kada netko zamišlja jednoroga; ili na kombinaciju zapamćenih i izmišljenih događaja, kao kada netko ponovno proživljava neku situaciju i zamišlja što je mogao učiniti drugačije. Imaginacija je također oblik mišljenja, te ju je od njega nemoguće odvojiti, upravo zbog predodžba od kojih se sastoji a koje su elementi mišljenja (usp. Hrvatska enciklopedija online), s čime se slažu i mnogi filozofi.

Aristotel, odvajajući *predstavljanje* i *opažanje*, odredio je predstavljanje odnosno imaginaciju, kao ono što u našem umu stvara neku sliku. Imaginacija se razlikuje od opažanja utoliko što je opažanje uvijek prisutno te se odnosi na realnost, npr. ono što vidimo ili čujemo; dok imaginacija nije uvijek prisutna, te postoji i bez realnosti, npr. snovi ili maštanje. Dok je opažanje uvijek istinito, *predstavljanje* tj. imaginacija može biti i lažna, te time ne pripada ni znanju ni umu koji su uvijek istiniti (usp. Aristotel 2012.: 170., 171.).

U spoznajnoj teoriji srednjovjekovnih aristotelovaca imaginacija ima veoma važnu ulogu. Predodžba koja počiva na stvarnom opažanju razumu prikazuje jedno od mnoštva mogućih stanja predmeta. Prema Tomi Akvinskom imaginacija je sposobnost predočavanja predmeta u njegovoj odsutnosti. Predodžbe su dakle rezultat produktivnog dijela razuma koji rasvjetljava te receptivnom dijelu prikazuje potpunu sliku predmeta.

Rene Descartes u *Meditacijama o prvoj filozofiji* pokazuje razliku između imaginacije i razumijevanja. Imaginacija je sposobnost zamišljanja nekog predmeta za koje je potrebno razumijevanje, dok za razumijevanje nije potrebna imaginacija. Descartes to prikazuje na primjeru trokuta i tisućokutnika. Kada zamišljamo trokut, zamišljamo tri stranice koje „vidimo“ i istovremeno razumijemo da je to lik omeđen s tri strane; kada zamišljamo tisućokutnik, mi razumijemo da je to lik omeđen s tisuću strana, no zamišljamo tek neki

zbrkani lik koji se ni po čemu ne razlikuje od nekog drugog lika s više stranica te ne pridonosi spoznaji svojstava po kojima se tisućokutnik razlikuje od ostalih višekutnika. Ono što čini razliku između zamišljanja i razumijevanja je duševni napor koji je potreban za zamišljanje, a koji nije potreban i za razumijevanje (usp. Meditacije o prvoj filozofiji 1998.: 50.,51.).

David Hume u *Raspravi o ljudskoj prirodi* imaginaciju vidi najprije kao opasnost za razum te uzrok mnogim pogreškama filozofa, da bi kasnije napisao da je razumijevanje dio imaginacije. Zahvaljujući tome što imaginacija ne ovisi o unaprijed propisanoj povezanosti predodžba, sposobna je mnogo pojedinačnih iskustava povezati u jednu zajedničku predodžbu. Pomoću tog procesa povezivanja koji se odvija nesvjesno, predodžbe iz prošlosti se nehotice projiciraju na očekivane ishode u budućnosti. Dakle, ako je neka akcija u prošlosti izazvala određenu reakciju, zbog procesa imaginacije ćemo u sličnim situacijama u budućnosti očekivati slične ishode.

U 18. stoljeću pojam imaginacije nalazi se u središtu filozofskog interesa. Ondašnji filozofi definiraju predodžbu kao sliku stvari koja nije prisutna. Napor duha uslijed kojeg nastaje predodžba naziva se imaginacija. Pravilo predodžbe kao osnovnog principa osjetilnog opažanja glasi: ako smo neku stvar razumjeli i kasnije se pojavio predodžba jednog dijela te stvari, imaginacija je ono što nadopunjava preostali dio te predodžbe. Sposobnost predočavanja slika koje prije nismo vidjeli pomoću povezivanja segmenata prijašnjih predodžbi filozofi ovog doba nazivaju moć stvaranja. Time se imaginacija dovodi u vezu s umjetničkim stvaralaštvom (usp. Historisches Wörterbuch der Philosophie 1972.: 346., 347.).

Humeov stav da je moć imaginacije kojom povezuje ideje u slike važan dio znanja razvija dalje Immanuel Kant u svojoj *Kritici čistog razuma*. On imaginaciju definira kao slijepu ali „neophodnu funkciju duše, bez koje mi uopće ne bismo imali nikakve spoznaje, ali koje smo samo rijetko kada svjesni“ (Kant 1984.: 61.). Kant smatra da imaginacija na putu prema znanju ima dvije zadaće koje nije uvijek lako odvojiti. Kako mi nikada ne možemo percipirati objekt u cijelosti, već samo njegov dio, a rijetko smo svjesni nedostatka u našoj percepciji, prva zadaća imaginacije je nadopuniti nepotpunu sliku o objektu. To je zadaća reproduktivne imaginacije, koja u svom djelovanju ovisi o prijašnjim iskustvima. Nasuprot nje Kant postavlja stvaralačku imaginaciju. Stvaralačka imaginacija se odnosi na transcendentálnu sintezu koja naše predodžbe sjedinjuje u jednu cjelinu. Taj proces Kant naziva transcendentálnim jer logički prethodi osjetilima - bez te sinteze ne bismo mogli u potpunosti doživjeti svijet oko nas (usp. Encyclopedia of Philosophy 2006.: 595). Prema tome je

djelovanje imaginacije ponekad teško odvojiti od razumijevanja, kako i sam Kant kaže: „Jedinstvo apercipije u pogledu sinteze uobrazilje jest razum, i upravo ovo isto jedinstvo u pogledu transcendentalne sinteze uobrazilje jest čisti razum“ (Kant 1984.: 79.)

Pojam imaginacije bio je centralan za utemeljenje filozofije nakon Kanta. Kritizirajući Kanta, Salomon Maimon, želi predodžbu svijeta po sebi okarakterizirati kao iluziju imaginacije. On smatra da razum proizvodi fikcije koje bi kao izmišljene metode trebale služiti proširenju i sistematiziranju znanstvenih spoznaja. Stoga su za njega Kantove ideje uma produkti transcendentalne imaginacije, utoliko što je kao dani objekt postavljen legitiman cilj ljudske težnje koji je sam po sebi pogrešan, i koji je kao cilj težnje nepotreban.

Fichte objašnjava imaginaciju pojmovima Ja i Ne-Ja. Suprotstavljajući te pojmove Fichte pokušava odrediti njihov odnos metodom sinteze. Između ta dva pojma, između djelatnosti Ja u beskonačnost i konačnosti, između odredivosti i određenosti, on umeće uvijek nove članove. Pri tome on odguruje djelovanje jednog člana na drugi zbog opstojanja granice u teorijskoj filozofiji sve dok ono ne bude razriješeno odlukom uma. Na toj granici čudesna moć imaginacije u svrhu njihove usporedbe zadržava oba suprotstavljena pojma. Ona lebdi između njih, dodiruje ih, te im u odnosu na sebe daje određeni sadržaj i protežnost. Iz toga slijedi da predodžba, realitet nastaje iz stvaralačke imaginacije a postojanje dobiva u razumu. Cijeli mehanizam ljudskog duha može se objasniti imaginacijom, pri čemu je ona za nas mogućnost svijesti, života, bitka. Sve što dolazi u razum, dolazi samo imaginacijom (usp. *Historisches Wörterbuch der Philosophie* 1972.: 348., 349.).

Schelling u svom programu sistema (njemačkog idealizma) zagovara osjetilnu religiju odnosno slobodu nove mitologije koja glasi: monoteizam uma i srca, politeizam predodžbe i umjetnosti. Imaginacija je za njega djelatnost koja lebdi u htijenju između svijesti o slobodi, beskonačnosti i nužnosti konačnog zamišljanja. Ona donosi teorijsko i praktično, donosi ideje i time je razum određen kao imaginacija u službi slobode. U jednom periodu njegove filozofije imaginacija postaje središnji pojam. Realan svijet prirode konstruiran je predodžbom beskonačnog u konačno, idejnog u realno, bitka u formu, jedinstva u mnoštvo, općeg u posebno. Apsolutni identitet realnog i idejnog svijeta je ono apsolutno, božansko, nasuprot čega stoji razum. Idejni i realni svijet unutar svojih područja imaju određene potencije, ovisno o tome prevladava li idejno, realno ili identitet. Najviša potencija je predodžba prirode – umjetnost, ljepota, jedinstvo nužnosti i slobode, mišljenje, imaginacija. Ljepota univerzuma kao najvećeg umjetničkog djela je suprotna ljepoti boga. Ljepota i

stvaranje u univerzumu i umjetnosti počivaju na istoj onoj predodžbi beskonačnog u konačno, idejnog u realno, bitka u formu, jedinstva u mnoštvo, općeg u posebno. Imaginacija je ta koja stvara predmete umjetnosti, u njoj vlada sloboda, na nju se oslanja genije te je njenim djelovanjem nastao i jezik (usp. Historisches Wörterbuch der Philosophie 1972.: 349., 350.).

Hegel naziva Kantov koncept stvaralačke imaginacije spekulativnom idejom te odbacuje Schellingovu umjetnost i imaginaciju kao središnje pojmove. U Hegelovoj *Enciklopediji filozofijskih znanosti* imaginacija se nalazi u trećem dijelu subjektivnog duha, u psihologiji, odnosno teorijskom duhu u kojem predodžba kao sredina između samoodređenja intelekta u razumijevanju i slobode u mišljenju obuhvaća imaginaciju. Sjećanje od mišljenja čini sliku koja se pohranjuje u razumu. Kao reproduktivna imaginacija može ponavljati predodžbe i nanovo ih povezivati. Ako se u tom povezivanju oslanja na dijelove mišljenja, time osjetilnom simbolu daje značenje (usp. Historisches Wörterbuch der Philosophie 1972.: 350., 351.).

Bez obzira na njenu ulogu u filozofiji, mnogi autori na imaginaciju gledaju s određenom skepsom te je pripisuju mašti (usp. Historisches Wörterbuch der Philosophie 1972.: 356.) Prvenstveno stoga jer postoji opasnost da nas imaginacija odvede do sanjarenja ili čak moralno upitnih odluka. Nadalje, imaginacija se često povezuje sa zavaravanjem. Kada netko želi opisati svoju tvrdnju pogrešnom, često kaže „ma sigurno sam to umislio“. Stoga je lako vjerovati da je imaginacija nešto pogrešno. No imaginacija nam u mnogočemu može biti korisna. Tako je ona sastavni dio znanstvenih istraživanja u kojima služi kao polazište za formiranje hipoteze te vodi znanstvenika kroz istraživački proces koji je sam po sebi kreativan u svojim postupcima i svim fazama (usp. Radovanović 2017.: 2.). Da bi znanstvenik uopće došao do formiranja hipoteze koju će istraživati, najprije mora vidjeti nešto. Kada to nešto vidi, mora se zapitati što bi bilo kada bi određenu stvar promatrali u drugačijim uvjetima. Ovdje nastupa imaginacija koja znanstveniku pomaže pri formiranju hipoteze i vođenju znanstvenog istraživanja. Svako istraživanje i znanstveno otkriće sadrži iracionalne elemente i potrebuje stvaralačku imaginaciju i intuiciju (usp. Radovanović 2017.: 3.). Imaginacija je također korisna u umjetničkom stvaranju, bilo u glazbenoj, dramskoj ili likovnoj umjetnosti, arhitekturi, dizajnu, filmskoj industriji itd. Često ju se povezuje sa slobodom, spontanitetom i igrom, što je posebno poželjno kao motivacija u nastavi. Imaginacija u nastavi može poslužiti za rasvjetljavanje i shvaćanje problema i situacija koje učenici pukim objašnjavanjem i iščitavanjem tekstova ne bi razumjeli. Prednost imaginacije je u tome da nema pravila, sve je moguće, čak i ono što u stvarnosti nikada ne bi moglo postojati, što je čini odličnim

sredstvom za nastavu filozofije u kojoj su pojedini problemi učenicima bez kreativne aktualizacije teško razumljivi.

3. Metodika nastave filozofije

Europska filozofija vuče korijene iz stare Grčke, a kao takva poučava se već stoljećima te je i danas aktualno pitanje o njenom sadržaju i doprinosu društvu. Pojmove koje je utkala u svakodnevni život znaju i oni koji se nikada nisu susreli s filozofijom u njenom pravom obliku. Tako svatko zna da su postojali Sokrat, Platon i Aristotel; da je netko od njih rekao „znam da ništa ne znam“ te da je i „mislim, dakle jesam“ rečenica nekog filozofa. U svakodnevnom životu često čujemo rečenice poput „nemoj filozofirati“ ili „on voli puno filozofirati“. Na ovom mjestu važno je odrediti što je to točno filozofija i kako ju treba predavati da bi ona dobila na relevantnosti i vrijednosti te da se prepozna njen doprinos povijesti, ali i aktualnim problemima, kao i da se pojam „filozofiranja“ oslobodi negativnih konotacija.

Pojam „filozofija“ označava ljubav spram mudrosti (Filozofija.org). Filozofija je tijekom povijesti mijenjala središnje predmete svog interesa. Tako je u jednom razdoblju središnje pitanje kozmosa, u drugom čovjeka, u trećem pojavnost ili kretanje prirode. Mnogobrojni su i pristupi te shvaćanja ovih pitanja i za njih vezanih problema. Ono što je zajedničko svima je to da svi promatraju i pokušavaju objasniti odnos čovjeka i svijeta. Iako sama po sebi jedinstvena, filozofija se također može promatrati kao najopćenitija znanost „koja kritički preispitujući i ujedinjujući pojedinačna znanja i spoznaje nastoji ih vrijednosno odrediti“ (Hrvatska enciklopedija online). Upravo to izdvaja filozofiju iz okvira ostalih znanosti te je time čini posebno vrijednom pri oblikovanju mišljenja i podučavanju mladih ljudi.

Uz sva različita određenja filozofije i upotrebu pojma filozofije, filozofija je školski predmet. To znači da se njeni sadržaji strukturiraju i organiziraju u sustav s nekim od nje potpuno različitim sadržajima. Kako je filozofija kao školski predmet obuhvaćena organizacijom obrazovanja i ovisna o načelima po kojima se obrazovno djelovanje smišlja, otvaraju se brojna pitanja o školi, filozofiji samoj, te nastavi filozofije. Neka od tih pitanja su: može li se filozofija ukalupiti u školski predmet, a pritom ostati sebi vjerna; je li filozofija kao nastava drugačija od filozofije koja to nije; što znači učiti filozofiju; što znači poučavati filozofiju (usp. Marinković 2008.: 9.) Iako odgovori na to pitanje nisu jednostavni i jednoznačni, jedno je sigurno: pred nastavnicima filozofije sve je veći izazov učiniti nastavu filozofije posebno zanimljivom i atraktivnom, a uz to ostati u okvirima filozofije kao znanosti i ne poučavati je kao zabavni sadržaj.

3.1. Problem pristupa filozofiji kao nastavnom predmetu

Kao što je rečeno u prvom poglavlju, cilj nastave filozofije je „osposobljavanje za samostalno učenje i kritičko razumijevanje sebe i svijeta oko sebe, razvijanje apstraktnoga i kritičkoga mišljenja, stjecanje sposobnosti postavljanja pitanja, argumentiranja i izvođenja zaključaka te sagledavanja problema iz različitih perspektiva“ (Miošić 2008.: 13.). Da bi se taj cilj postigao, nastavnik mora dobro i kvalitetno isplanirati nastavni sat – od uvoda preko zadataka do zaključka nastavne jedinice. Nastavnik nije samo izvoditelj metodičkog nacrt, već je i njegov autor koji učenicima na samom početku treba predstaviti filozofiju kao predmet i sebe kao učitelja filozofije i pokazati im da filozofija nije samo reprodukcija nastavnikovih odgovora ili odgovora iz udžbenika već razvoj samostalnog mišljenja.

Tema ovog poglavlja je način pristupa nastavnim cjelinama filozofije. Filozofija sama po sebi nema određen kraj i početak, ona nije skup dovršena znanja. No svrstavanjem filozofije u školske predmete, te ukalupljivanje u „plan i program“, sadržaj filozofije se dijeli i ograničava na manje cjeline koje se prilagođavaju školskoj satnici. Zato je važan pristup nastavnika sadržaju filozofije kao nastavnog predmeta. Opasnost filozofiji u gimnazijama prijeti od organizacije obrazovanja. Filozofiju se dijeli prema načinu na koji se organiziraju obrazovne institucije i njihovim namjerama. Iz toga slijedi da je filozofija određivana, umjesto da sama sebe određuje, te da se shvaća kao sredstvo za neke svrhe koje se ne tiču filozofije. U tome se krije opasnost da filozofija kao nastava izgubi svoje filozofsko biće. No ako bi filozofija i trebala osposobljavati za nešto, ona mora biti određena ponajprije samom sobom, a ne odgojnim ili nekim drugim zadacima shematski propisanim za sve predmete. Filozofija mora biti vjerna sebi kako bi ispunila svoje zadatke.

Pri planiranju nastave filozofije uvijek se javlja isto pitanje: kako početi? Kako odrediti što će biti prvo, što posljednje, te kojim putem ćemo doći od prvog do posljednjeg? Kod donošenja odluke o konstruiranju uvoda i daljnjeg tijeka nastave, nastavnik se mora odlučiti za jednu mogućnost i nje se držati. Uvođenje u filozofsko mišljenje najčešće se oslanja na povijesni pregled filozofije, od stare Grčke do modernih filozofa. Svaku filozofsku disciplinu može se izlagati povijesnim redoslijedom. Svaki filozofski problem može nam poslužiti za povijesni pregled puta kojim su mu pristupali ostali filozofi, jer je svaki problem nastao iz nečega što mu je prethodilo. Ako tome dodamo činjenicu da je filozofija neodvojivi dio kulture i povijesti, uvođenje u filozofiju nemoguće je odvojiti od povijesti filozofije. No povijesni pristup uvođenja u filozofiju nosi sa sobom i opasnost kronološkog pristupa. Povijest

filozofije i njena kronologija nisu istoznačni pojmovi. „Povijest filozofije, izlagana kao kronološka cjelina, pretpostavlja poimanje povijest...koje samo sebe ne izvodi, pa je dogmatsko i stoga neprimjereno učenju filozofskom mišljenju“ (Marinković 2008.: 23.). Jedna od tih pretpostavki, koja se vrlo često pojavljuje u nastavi, je ona o prostorno i vremenski ograničenom početku filozofije, koja se najčešće veže za zapadnoeuropsku tradiciju. Kronološka interpretacija filozofije implicira da se filozofija rađa i razvija u krugu zapadnoeuropske civilizacije, uzimajući za osnovnu vrijednost progresa prema kojoj odabire i interpretira filozofeme „starog, srednjeg i novog“ vijeka europske kulture (usp. Marinković 2008.: 23., 24.). Još jedan problem pri kronološkom pristupu filozofiji je svrstavanje filozofa i filozofskih problema u razdoblja (npr. antropološko razdoblje) pri čemu se konstruira ideja zastupnika i predstavnika pojedinih razdoblja koja su povjesničari izmislili. To lako može dovesti do zaključka da je cilj filozofskog obrazovanja poznavanje razdoblja, smjerova i imena predstavnika, dok filozofski problemi ostaju po strani tek spomenuti. Takvo uvođenje u filozofiju i poučavanje ne uči mišljenju i ne poziva na promišljanje, što znači da ne uči filozofiji, već pustom učenju činjenica, najčešće napamet. Ono što nedostaje kronološkom uvođenju u filozofiju je povezanost s ostalim znanostima ili umjetničkim područjima koja znatno pridonose razvoju filozofske misli. „Filozofe se obrađuje bez uvida u veze i odnose s duhovnim svijetom iz kojega potječu pitanja kojima su se bavili i u kojemu su se odgovori upućivali“ (Marinković 2008.: 24.). Tako npr. je izostavljen Freud koji je svojim istraživanjima obogatio suvremenu filozofiju, ili Dostojevski, Tolstoj, Goethe, Darwin, Bach. Za povijest filozofije oni su tek znanstvenici, no ne i filozofi, i njihovo izuzeće iz povijesti filozofije sužuje ju i osiromašuje (usp. Marinković 2008.: 24.).

Povijest filozofije prikazuje filozofiju kao kronološki sređene sustave filozofskog mišljenja i interpretiranja, te nudi dovršene i klasificirane odgovore. No zadatak uvođenja u filozofsko mišljenje je „učenje filozofskom mišljenju“ na način da učenici pretresaju s filozofima ono što oni govore, odnosno da raspravljaju o onome što oni govore. Prema tome ne treba polaziti od već danih odgovora, nego od pitanja. „Put uvođenja u filozofiju naći ćemo na njezinu izvoru, a ne na početku“ (Marinković 2008.: 28.). Izvor filozofije je u čuđenju, u znatiželji, zadivljenju. Iz čuđenja i znatiželje proizlaze pitanja i želja za shvaćanjem te kritičko promišljanje. Iz toga slijedi da uvod u filozofsko mišljenje treba započeti upravo tako – u čuđenju nad nečim što se pokazuje drugačijim nego što smo mi to pretpostavljali da jest (usp. Marinković 2008.: 28.).

3.2. Načini uvođenja u filozofsko mišljenje

Čuđenje, znatiželja odnosno sablazan kojim uvodimo u filozofsko mišljenje naziva se skandalon. On je polazište i izvor koji je najprimjereniji za uvođenje u filozofsko mišljenje. Skandalon je nešto čime nastavnik protrese temelje učenikovog mišljenja i dovede u pitanje ono za što je učenik bio siguran da zna. Skandalon treba pobuditi želju učenika da preispita svoja mišljenja, da reorganizira sliku svijeta te pokazati da je ono što je naizgled samorazumljivo, ipak nesigurno i problematično. Skandalon može biti bilo što, što će učenike potaknuti na propitivanje. To može biti neka priča, neko umjetničko djelo, pjesma, čak i film, ako se iz njega mogu izvesti filozofska pitanja. Važno je da je skandalon primjeren dobi učenika i da ih potiče na samostalno razmišljanje, propitivanje te dijalog kroz koji će zajednički doći do traženih odgovora.

Postupak sličan skandalonu je problematiziranje. Ono isto ima zadatak dovesti u pitanje nedvojbene istine i zahtijevati redefiniranje ustaljenih, općeprihvaćenih definicija. Ovaj postupak temelji se na Sokratovom dijalogu. Sokrat je rekao „znam da ništa ne znam“ i tako se ponašao u svojim dijalozima. Svojim sugovornicima je postavljao pitanja, vodio ih kroz dijalog te ih tako pokušavao dovesti do rađanja istine. Problematiziranje je postupak koji sumnji treba otvoriti vrata te time stvoriti uvjete traganju za istinom.

Ono što posebno može otežati razumijevanje, pogotovo u današnjem društvu, je različitost povijesnih uvjeta i značenja riječi. Učenici često ne razumije tekstove ili izraze kojima se filozofija koristi. Te izraze im treba pojasniti, a probleme aktualizirati te primijeniti na današnju situaciju kako bi ih učenici bolje razumjeli. Aktualiziranjem filozofskog govora i mišljenja uenicima približavamo problem o kojem govorimo, te ga oni mogu lakše razumjeti a onda i riješiti.

Kada se kaže da je filozofija dijalog, ne misli se samo na onaj između učitelja i učenika, već na ukupnu filozofsku ostavštinu. Problem koji se javlja u nastavi filozofije je odgovor na filozofska pitanja koji nije prilagođen „početnicima“ te ga ne može svatko razumjeti. Zato je zadaća nastavnika da uenicima objasni i približi pojmove koje ne razumiju, stvarajući iskustvo iz kojeg će oni moći sažeti smisao određenog filozofskog termina. Ta iskustva on će graditi na činjenicama koje su uenicima već poznate, u njima tražiti temelj i tako doći do smisla filozofskog termina. Učitelj je „prevoditelj“ koji uenicima približava filozofske termine i tekstove. Ponekad je potrebno napustiti filozofsku terminologiju te koristiti izraze bliske uenicima da bi se objasnio određeni problem. No to što se napušta filozofska

terminologija, ne znači da se napušta filozofiranje. Cilj nastave filozofije je razgovor u kojem se u uzajamnom kontaktu razmjenjuju misli, iskustva, shvaćanja i stavovi. Zato je važno da učenik u razgovoru iznosi svoja iskustva, te da njegova znatiželja potiče njega i njegove suučenike na međusoban razgovor. Idealno je da razgovor nastane spontano, iz učenikove znatiželje. To znači da bi razgovor mogao izostati na mjestima na kojima smo ga očekivali, ili se pojaviti na potpuno neočekivanim mjestima. Zadatak nastavnika je da stvori atmosferu koja će poticati učenike na postavljanje pitanja i komentiranje te na nametanje dijaloga nastavniku. Nastavnik to može postići postavljanjem pitanja. Pitanja moraju biti postavljena tako da omogućuju aktivno komuniciranje, izazivaju i potiču učenike na iskazivanje mišljenja. Ona ne smiju biti preopćenita, ali ne smiju biti ni potpuno nepoznata učenicima. Pitanja moraju postaviti učenika pred problem, o kojem će on promišljati, propitivati te na kraju kroz razgovor izvesti zaključak o spomenutom problemu. Sve odgovore koji će učenici tijekom razgovora ponuditi treba uzeti u obzir i iz njih nešto pokazati. Naglasak je na tome da nema krivih odgovora, svaki odgovor, makar i pogrešan, je dobar, ako se iz njega može nešto naučiti. Na točnim odgovorima treba graditi daljnji razgovor, a pogrešne treba istražiti, shvatiti zašto nisu točni te pomoću njih izvesti učenike na pravi put. Pri vođenju razgovora potrebno se pridržavati određenih pravila. To znači da svi slušaju dok jedna osoba govori, ne upadaju u riječ, već zapisuju bilješke. Onaj tko govori ne napada svog sugovornika, već se obraća svima. Kroz razgovor učenici su prisiljeni izražavati svoje mišljenje, analizirati i prihvatiti ili pobiti tuđa, te time razvijaju svoju sposobnost samostalnog i kritičkog mišljenja (usp. Marinković 2008.: 31.-52.).

4. Film i nastava

Film kao pomoćno sredstvo u nastavi često je zanemaren i čak podcijenjen. Najčešće se koristi u nastavi hrvatskog jezika za prikaz ekranizacije nekog važnog književnog djela ili važnog djela hrvatske kinematografije. Koristi se i u nastavi stranih jezika za potrebe učenja o stranim kulturama, običajima, ali i za slušanje izvornih govornika te učenje jezika. Dokumentarni filmovi mogu biti korisni za nastavu povijesti, geografije, biologije ili fizike. Pri korištenju filma u nastavi važno je da znamo odrediti bit i svrhu filma. Nastavnik koji u nastavi želi koristiti film, mora znati koje nastavne, obrazovne i odgojne ciljeve želi postići tim filmom. Zatim mora odlučiti na koji način će prezentirati film: hoće li uvesti učenike u tematiku filma prije gledanja, hoće li im dati zadatke prije i za vrijeme gledanja filma ili će učenike najprije suočiti s filmom kako bi izazvao spontane reakcije.

Općenito film možemo definirati kao „fotografsku i fonografsku zabilježbu izvanjskoga svijeta“ (Peterlić u Težak 2002.: 11.) ili „umjetnost prizora uzetih iz stvarnosti i prenesenih na filmsku vrpču“ (Stojanović u Težak 2002.: 11.). Za školsku svrhu film se definira kao „medij ozvučene ili neozvučene slike u pokretu“ (Težak 2002.: 11.). No prije nego film uvedemo u nastavu, valja razmotriti njegove funkcije i važnost u društvu te svrhu i mogućnost iskoristivosti. Nekoliko je osnovnih funkcija društvenog djelovanja filmskog medija. Prvo, film ima ulogu priopćivanja. On prenosi političke, ekonomske, gospodarske, kulturne, vremenske, sportske, vjerske, zabavne i mnoge druge obavijesti iz svih područja znanosti i ljudske djelatnosti te ih čini dostupnima široj populaciji. Drugo, film je umjetnost. Od pojave prvog filma braće Lumière, preko Charlieja Chaplina, do filmova u boji nastalo je mnoštvo vrijednih filmskih djela koja su obogatila filmsku umjetnost i duhovnost čovječanstva. Nijedna umjetnost ne može čovjeku pružiti doživljaj koji može film. Novi svijet koji film donosi, junaci s kojima se može poistovjetiti, s njima smijati i plakati, samo su djelić neponovljivog osjećaja koji film izaziva u ljudima. Treća funkcija filma, i najzastupljenija, je zabava. Ljudi često teže za razonodom i razbibrigom, žele uljepšati tužnu, dosadnu i sivu svakodnevicu, uroniti u neki drugi svijet, u neki tuđi život, barem na kratko. Naposljetku, film je industrija koja zapošljava milijune ljudi i na taj način im pruža egzistenciju. Iz toga slijedi da je film važna društvena potreba i pojava (usp. Težak 2002.: 11.-13.).

Svrha filma u nastavi ima četiri cilja:

1. „učenike osposobiti za svjesno, sigurno i kritičko primanje poruka s ekrana

2. razviti estetsku osjetljivost i sposobnost učenika za otkrivanje umjetničkih vrijednosti filmova[...]
3. razviti umne i imaginacijske sposobnosti učenika, aktivirati stvaralačku maštu mladeži
4. pomoći mladom čovjeku da stjecanjem filmske naobrazbe razvija i na humanizmu zasnovani svjetonazor po kojem će spontano i osvjedočeno postajati slobodna, kritička i samokritička, stvaralačka, s povijesnim napretkom usklađena ličnost, korisna sebi, svojoj zajednici i svijetu u kojem živi“ (Težak 2002.: 39.).

4.1. Metode rada s filmom u nastavi

Problem koji se javlja prilikom korištenja filmova u nastavi je njihovo trajanje. Većina filmova traje od 90 do 130 minuta. Za gledanje jednog filma potrebna su najmanje dva školska sata. Kako se filmove u nastavi ne gleda samo radi zabave, već radi sadržaja koji pridonosi nastavnoj cjelini i temi, filmove je potrebno obraditi, analizirati i o njima razgovarati. Kako bi nastavnik došao do tog cilja, potrebno je dobro isplanirati vrijeme i zadatke uz film.

Dvije su mogućnosti prije prikazivanja filma: nastavnik u pripremnoj fazi predstavlja film, motivira učenike, aktivira njihovo predznanje i stvara kontekst ili pripremne faze nema i učenike se odmah suočava s filmom i njegovim sadržajem. Ako se nastavnik odluči za pripremnu fazu, postoji nekoliko načina za uvod u temu. Jedan od načina je prikazivanje scena iz filma u obliku slika. Nastavnik odabere nekoliko ključnih scena, učenicima pokaže slike te ih pita mogu li na osnovu slika izvesti radnju filma ili barem temu. Za istu svrhu umjesto slika mogu se koristiti i filmski plakati koje je lako pronaći na internetu. Na ovaj način učenike se uvodi u temu, motivira ih se za gledanje filma i potiče se njihova imaginacija. Još jedan način za pripremu za gledanje filma je izrada profila glavnih likova. Nastavnik može učenike podijeliti u dvije grupe (ili više, ako je više važnih likova), dati svakoj grupi sliku jednog lika te zadatak da opišu glavne likove i izrade njihove profile. Učenici tada mogu među sobom raspravljati o tome u kakvom su odnosu ti likovi, što je također djelo njihove imaginacije. Dobar način pripreme za gledanje filma je izrada mentalne mape. U središtu mentalne mape nastavnik upiše pojam koji je najvažniji za nastavnu cjelinu na koju se film odnosi, a učenici trebaju upisati svoje asocijacije. Nakon gledanja filma pri obradi cjeline mogu provjeriti koliko se njihove asocijacije podudaraju s obrađivanom temom. Prije samog gledanja filma, nastavnik može učenicima pustiti samo najavu filma tzv. trailer. Najave najčešće prikazuju glavne likove u najvažnijim scenama, isječke najznačajnijih dijaloga i trenutaka u filmu. Na osnovu toga učenici mogu razgovarati o temi i mogućoj radnji filma te se pripremiti za analizu istoga. Svim ovim metodama uvoda u gledanje filma cilj je pobuditi interes učenika za film, motivirati ih te potaknuti njihovu kreativnost i imaginaciju (usp. Solte 2016.: 16.).

Neposredno prije i tijekom gledanja filma valja se pobrinuti da učenici obrate pažnju na ono što je u filmu važno za temu koja će se kasnije obrađivati. Zbog toga je potrebno učenicima dati određene smjernice i zadatke tijekom gledanja filma. Te smjernice i zadaci moraju se

odnositi na nastavnu cjelinu za koju je film uvod te moraju nakon gledanja filma potaknuti raspravu u smjeru teme nastavne cjeline.

Nakon gledanja filma potrebno je analizirati sadržaj filma i dovesti ga u vezu s nastavnom cjelinom. Prvo je najbolje pitati učenike što oni misle o filmu i sadržaju, je li im se film svidio i zašto. Na ovom mjestu poželjno je i potaknuti diskusiju između učenika o sadržaju filma i temama koje je otvorio. Da bi se približili temi nastavne cjeline, metoda koju nastavnik može koristiti je učenje po stanicama. U razredu se odredi nekoliko stanica, a učenike se podijeli u onoliko grupa koliko je stanica. Na svakoj stanici je tema o kojoj učenici trebaju razgovarati; svaka grupa dobije papir na koji treba zapisivati svoja mišljenja i argumente. Svaka grupa mora proći svaku stanicu. Na kraju svi zajedno razgovaraju o temama te iznose svoja mišljenja i argumente. Važno je da se pri diskusiji poštuju pravila spomenuta u poglavlju *Načini uvođenja u filozofsko mišljenje*. U nastavi filozofije posebno je poželjno koristiti sokratovski, akademski te raspravljački dijalog. Sokratovskim dijalogom nastavnik smišljenim pitanjima vodi učenike kroz radnju filma do prepoznavanja problema važnih za nastavnu cjelinu te ih potiče na samostalan razgovor. Tek kada razgovor učenika krene u krivom smjeru, nastavnik se vraća na metodu sokratovskog dijaloga te postavlja pitanja da vrati razgovor na pravi put. U akademskom razgovoru su svi sudionici ravnopravni, nastavnik ne preuzima ulogu voditelja razgovora. Učenici zajedno s nastavnikom razgovaraju o sadržaju filma, traže pitanja i probleme koje film otvara, diskutiraju o njima te ih pokušavaju svesti pod zajednički nazivnik. Raspravljački razgovor u središte stavlja problem za koji se zajedničkim snagama, argumentima i analizom traži rješenje. Raspravljački razgovor može postati polemičan ako dolazi do sukoba mišljenja. Ponekad nastavnik može namjerno postaviti pitanje koje će izazvati sporenja i potaknuti učenike na međusoban razgovor, pri kojemu se potiče izražavanje mišljenja uz odgovarajuće argumentiranje (usp. Težak 2002.: 78.).

4.2. Film i filozofija

Aristotel smatra da je početak filozofije u čuđenju (usp. Aristotel 1988.: I, 2, 982b), Descartes da je u dvojbi (usp. Descartes 1951.: 31–32). Gledanjem filmova rađaju se i čuđenje i dvojba. Iz toga slijedi da nastava filozofije ne mora počivati samo na udžbeniku i proučavanju tekstova, već da se kroz film određeni filozofski problemi mogu aktualizirati i tako približiti učenicima. Film tako nema više samo zabavni karakter, već postaje medij filozofskog mišljenja koji gledatelja može povesti na put do otkrivanja istine.

Film je svojim sadržajem nerijetko usmjeren ka ostvarivanju neke svrhe. Ponekad je to informiranje, često zabava, no film može za svrhu imati i poticanje filozofskog mišljenja tako da gledatelju otkriva nešto novo i nepoznato te prikazuje stvarnost tako da ju razumijemo bolje nego prije. Film kao niz slika popraćenih odgovarajućim zvukovima može postati medij mišljenja. Interpretacijom sadržaja filma koji se bavi nekim za čovjeka važnim pitanjima, na film se može primijeniti metafora procesa mišljenja te on može imati moć osvješćivanja. Svaki film čiji je sadržaj podlozan filozofskom tumačenju te je od važnosti za čovjekov „tubitak“ ima „moć osvješćivanja, širenja horizonta razumijevanja, kultiviranje sposobnosti prosudbe te vlastite osobnosti“ (Prca 2016.: 190.), zbog čega se može reći da je film medij kultiviranja čovjeka. U središtu filozofije nalazi se čovjek i njegovo shvaćanje i odnos spram svijeta i kozmosa. Središte moderne umjetnosti također postaje čovjek, njegovi osjećaji, strahovi, nadanja, sudbine u odnosu na moderni svijet u kojem živi. Film može ilustrirati i prikazivati filozofske teorije i argumente, no može ih i stvarati i predlagati življe i životnije od pisanih tekstova. Čak i filmovi koji nemaju status filozofskog djela mogu u nekim svojim segmentima otvarati važna filozofska pitanja i probleme. Ono što film ili njegov sadržaj čini filozofskim je izbor i interpretacija sadržaja primjerenog filozofiji.

U nastavi filozofije film se može koristiti kao uvod u neku filozofsku temu ili problem, odnosno kao motivacija i stimulacija učenika za razmišljanje. Također se može koristiti kao samostalno sredstvo filozofiranja, kao što se to čini s filozofskim tekstovima, pri čemu interpretacija filma treba omogućiti da se sadržaj bolje shvati te da do izražaja dođe novi način viđenja problema ili teme. Na taj način film u nastavi filozofije otvara prostor za zajedničko mišljenje, filozofsko propitivanje te analiziranje nekih filozofskih, ali i aktualnih problema (usp. Prca 2016.: 193.-234.).

5. Prijedlozi za didaktizaciju filma „Društvo mrtvih pjesnika“

U ovom dijelu rada predstaviti ću kratko sadržaj filma „Društvo mrtvih pjesnika“ koji je nagrađen Oskarom za najbolji scenarij. Zatim ću ponuditi nekoliko ideja za njegovo korištenje u nastavi filozofije.

Radnja filma smještena je u konzervativnu i aristokratsku akademiju Welton u državi Vermont 1959. godine. Na samom početku filma znakovito se pojavljuju riječi „tradicija, čast, disciplina, izvrsnost“ koje stariji učenici akademije recitiraju prilikom pozdravljanja novih učenika na početku školske godine. Te četiri riječi su četiri „stupa“ na kojima čvrsto stoji akademija Welton. U idućoj značajnoj sceni vidimo upoznavanje Todda Andersona i Neila Perrya koji će biti cimeri, te tako snažno utjecati jedan na drugoga.

Strogu svakodnevnicu učenika akademije Welton poremeti pojavljivanje profesora engleskog jezika, Johna Keatinga. Svoj prvi sat profesor Keating započinje zviždeći te izvodi dječake iz učionice u hodnik akademije. Tamo im održi govor o rečenici „Carpe diem“. Zadatak koji si je profesor Keating zadao je naučiti dječake da koriste svoj razum, da ne slijede slijepo sve ono što misle da moraju, već da koriste imaginaciju, formiraju svoje mišljenje, nađu svoj glas, ispunjavaju svoje želje, naprave svoje živote iznimnima. Na drugom satu potiče učenike da iz svojih udžbenika o poeziji poderu uvodni dio koji poeziju pokušava ocijeniti kroz matematičku formulu. Govori im da će ih naučiti da misle sami za sebe te da riječi i ideje mogu promijeniti svijet. Neobičan način poučavanja profesora Keatinga probudi kod učenika znatiželju i interes, kako za poeziju, tako i za profesora Keatinga. Neil Perry pronađe stari godišnjak u kojem nađu sliku profesora Keatinga, uz koju između ostaloga piše i da je bio član *Društva mrtvih pjesnika*. Nakon što im profesor Keating objasni da je *društvo mrtvih pjesnika* brojilo nekoliko članova koji su noću odlazili u staru špilju u blizini škole da bi čitali poeziju, učenike ta ideja zaintrigira, te i oni odluče otići tamo.

Metode profesora Keatinga polako zaokupe učenike te ih potaknu na bunt i ostvarenje vlastitih želja. Neki od njih odluče osvojiti djevojku svojih snova, neki oslobode svog unutarnjeg pjesnika; Neil Perry odluči ostvariti svoj san te otići na audiciju za ulogu u predstavi *San ljetne noći*, iako je to nešto što njegov otac ne dopušta. Kada u školskim novinama osvane nepotpisani članak o tome kako bi na akademiju trebalo primati i djevojke, bijesan ravnatelj pozove sve učenike u dvoranu na saslušanje kako bi otkrio krivca. Jedan učenik u tom trenu ustaje te obavlja telefonski poziv s Bogom koji kaže da bi zaista trebalo primati djevojke na akademiju. U sljedećoj sceni vidimo ravnatelja koji udara tog učenika te

zahtijeva da mu oda tko sve pripada *društvu mrtvih pjesnika*, što ovaj odlučno odbije učiniti. Ravnatelj zatim upozorava profesora Keatinga o njegovim metodama te mu napominje da kurikulum, tradicija i disciplina ustanovljeni u akademiji odlično funkcioniraju te da dječake samo treba pripremiti za daljnje obrazovanje, a ne učiti ih da formiraju i izražavaju vlastita mišljenja.

Neilov otac sazna da glumi u predstavi te ga bijesan natjera da od nje odustane. Neil to ne želi te traži savjet profesora Keatinga koji mu kaže da razgovora s ocem, pokaže mu svoje osjećaje i strast prema glumi. Ali Neil umjesto razgovora s ocem odluči ići protiv njegove volje i ostati u predstavi, računajući da mu otac nije u gradu i neće moći doći na dan predstave. Međutim njegov otac se pojavi na predstavi te odvede Neila kući te mu kaže da ga šalje u vojnu akademiju. Zbog osjećaja nemoći, nesreće i neshvaćenosti, Neil te iste večeri počinu samoubojstvo. Nakon što ravnatelj pokrene istragu u školi, jedan od dječaka prizna sve o *društvu mrtvih pjesnika*, što naljuti ostale. Nakon što Todda u ravnateljevom uredu dočekaju i roditelji te ga natjeraju da potpiše priznanje, kao i ostali dječaci, profesor Keating je izbačen iz škole, nastava se vraća pod geslo „tradicija, čast, disciplina, izvrsnost“, a nastavu engleskog jezika preuzima ravnatelj. U finalnoj sceni profesor Keating dolazi u učionicu pokupiti svoje stvari. Tada Todd Anderson, koji je kroz cijeli film bio tih i povučen lik, ustane i kaže profesoru Keatingu kako su ih natjerali da ga izdaju. Nakon što ravnatelj prekine Toddov ispad a profesor Keating napušta učionicu, Todd se popne na stol te pozdravi profesora Keatinga riječima koje je profesor Keating koristio na prvom predavanju „kapetane, moj kapetane“. Njegov primjer slijede i ostali te se u nekoliko sekundi polovica dječaka popne na svoje stolove i tako pokažu profesoru Keatingu da njegov rad i trud nije bio uzalud.

5.1. Zadaci i aktivnosti prije gledanja filma

Ovo je faza u kojoj učenike treba pripremiti i motivirati za rad. Nastavnikova je zadaća stvoriti atmosferu za gledanje filma te naglasiti da se film u ovom slučaju ne gleda radi zabave ili da bi se potrošilo vrijeme, već da iz filma treba izvući neke pouke i prepoznati neke važne momente. Da bi pripremio učenike za gledanje i analizu filma, nastavnik treba dati dobar uvod i smjernice koje će učenike tijekom gledanja filma zadržati na pravom putu.

Prvi zadatak koji nastavnik može zadati učenicima prije najave filma je sljedeći: kako se u filmu spominju pojmovi realizam, romantika, konformizam, od učenika se očekuje da odrede te pojmove.

1. zadatak:

Definiraj pojmove *realizam*, *romantizam*, *konformizam* u okviru filozofije. Definicije zapiši u bilježnicu.

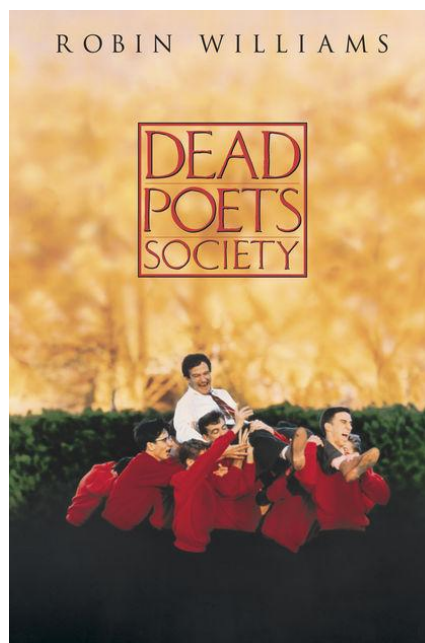
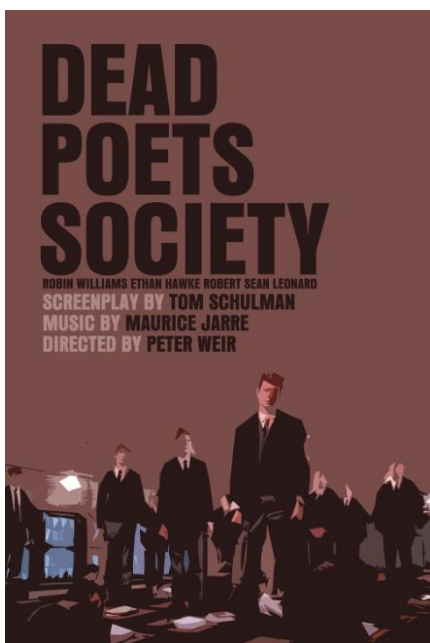
Nakon što svaki učenik za sebe definira pojmove, nastavnik na ploču napiše naslov filma. Sljedeći zadatak je da učenici pokušaju naslutiti radnju filma te povezanost prethodno definiranih pojmova s istim.

2. zadatak:

Naslov filma je *Društvo mrtvih pjesnika*. Možeš li naslutiti o čemu se u filmu radi te što znači naslov filma? U kakvoj vezi bi mogli biti prethodno definirani pojmovi i film?

Ovaj zadatak potiče učenike na razmišljanje te na kreativnost. Važnu ulogu u ovom zadatku ima upravo imaginacija, jer učenici samo pomoću naslova i tri pojma pokušavaju konstruirati radnju samog filma.

Druga mogućnost za uvod u temu je prikaz filmskih plakata. Nastavnik podijeli učenike u dvije grupe te svakoj pokaže drugačiji plakat. Svaka grupa ima zadatak razviti radnju filma. Nakon što to naprave, svaka grupa prezentira svoju ideju, nakon čega se može povesti diskusija u kojoj svaka grupa argumentira svoje ideje.

Pogledaj plakat za film *Društvo mrtvih pjesnika*. Što vidiš na plakatu? Što misliš, o čemu se u filmu radi? Tko bi mogli biti *mrtvi pjesnici*? Smislite u grupi radnju filma, prezentirajte ju ostatku razreda te objasnite zašto mislite da bi upravo to mogla biti radnja filma.

Nakon što učenici ovaj zadatak završe te diskusija dostigne vrhunac, nastavnik pita učenike kakve veze bi ovaj film mogao imati s filozofijom te ih uputi da obrate pažnju tijekom gledanja filma i nađu obilježja koja film povezuju s filozofijom.

Još jedna mogućnost uvoda u temu je puštanje isječaka iz filma te poticanje učenika na razmišljanje o njihovom značenju ili povezanosti.

1. isječak: upoznavanje profesora i učenika. Profesor Keating ulazi u učionicu i zviždi. Prolazi kroz učionicu i izlazi u hodnik. Učenici ostaju sjediti i zbunjeno se gledaju. Profesor Keating ih zatim poziva da krenu za njim te ih odvodi u školski hodnik gdje se nalaze slike svih prijašnjih generacija. Ondje čitaju dio pjesme koji govori o tome kako treba iskoristiti ovo vrijeme koje imamo prije nego umremo. Profesor Keating zatim objašnjava značenje izraza *Carpe diem*.

2. isječak: profesor Keating govori učenicima kako će na njegovom satu učiti misliti sami za sebe te da riječi i ideje mogu mijenjati svijet. Poeziju povezuje sa strašću i govori da su poezija, ljepota, romantika i ljubav stvari zbog kojih živimo.

3. isječak: profesor Keating zviždeći šeta po školskom dvorištu. Skupina učenika ga prati sa starim godišnjakom u kojem su našli njegovu sliku. Pitaju ga što je to *Društvo mrtvih pjesnika*. On im objašnjava da su *Društvo mrtvih pjesnika* činili dječaci koji bi se noću nalazili u špilji nedaleko škole kako bi čitali poeziju.

4. isječak: profesor Keating stoji na stolu u učionici. Pita učenike zašto stoji tamo. Jedan od učenika odgovara „da se osjećate višlje“. Profesor Keating na duhovit način odbacuje taj odgovor te objašnjava da stoji na stolu kako bi se podsjetio da na stvari uvijek treba gledati iz više perspektiva. Zatim potakne učenike da stanu na stol i uvjere se da uvjere da je pogled na svijet iz te perspektive zaista drugačiji. Dodaje da kad misle da nešto znaju, uvijek trebaju pogledati stvar s nekog drugog stajališta i stremiti formiranju svog mišljenja.

Nakon svakog isječka učenicima se mogu postaviti sljedeća pitanja:

Što mislite o ovome što ste vidjeli? Možete li izvući glavnu misao ovog isječka? Možete li povezati isječke? Što mislite da se dalje događa? Kakav utisak na vas ostavlja govor profesora Keatinga?

Prije samog gledanja filma nastavnik treba učenicima dati smjernice, upozoriti ih na što da obrate pažnju kako bi nakon gledanja filma mogli analizirati film i njegov značaj za nastavu filozofije. Te smjernice se mogu odnositi na različite stvari, ovisno o tome na što se nastavnik kasnije želi koncentrirati. Neke od tih smjernica mogu biti:

Obrati pažnju na prvi govor profesora Keatinga učenicima. Što govori o životu i smrti? Što bi mogla biti glavna tema filma? Što profesor Keating želi naučiti učenike?

Obrati pažnju na pojmove koji se mogu povezati s filozofijom. Ispiši ih u bilježnicu.

Obrati pažnju na ulogu i važnost umjetnosti u filmu.

Obrati pažnju na ulogu i važnost osjećaja pojedinca u filmu.

Obrati pažnju na važnost tradicije i discipline u filmu.

5.2. Zadaci i aktivnosti nakon gledanja filma

Nakon što su učenici pogledali film, vrijeme je za analizu i obradu sadržaja filma te povezivanje s filozofijom. Prvi korak nakon gledanja filma je pitati učenike kako im se svidio film, što oni o njemu misle te potaknuti diskusiju između učenika o filmu i njihovim mišljenjima o sadržaju, likovima te značenju pojedinih scena. Ako su učenici prije gledanja filma dobili upute na što trebaju obratiti pažnju za vrijeme gledanja filma, te upute mogu poslužiti za usmjeravanje diskusije između učenika. Idealno bi bilo da je profesor tek moderator, kao Sokrat, da samo usmjerava učenike u raspravi ne namećući im mišljenja i stavove.

Ako su učenici prije gledanja filma dobili zadatak odrediti pojmove *realizam*, *romantizam*, *konformizam*, nakon gledanja im se mogu postaviti sljedeća pitanja:

Prije gledanja filma definirali ste pojmove realizma, romantizma i konformizma. Kako se oni uklapaju u film, u kojim scenama ste ih mogli prepoznati? Možemo li neke likove odrediti kao realiste ili romantičare? Ako da, koje? I po čemu možemo to zaključiti?

Cilj ovih pitanja je da učenici prepoznaju obilježja spomenutih pojmova u određenim scenama i likovima u filmu te ih tako aktualiziraju i opredmete.

Kroz cijeli film pratimo grupu dječaka koji su prijatelji te zajedno odlaze na tajne sastanke *Društva mrtvih pjesnika*. Kako je režim akademije rigorozan, dječaci svoje prijateljstvo definiraju najprije akademskim terminima – grupe za učenje. U tom smislu može se obraditi i tema prijateljstva.

Koja je uloga prijateljstva u filmu? Kakav je odnos između Todda i Neila? Je li njihov odnos utjecao na njih kao osobe? Kakav je odnos između ostalih dječaka? Je li odnos profesora Keatinga i dječaka prijateljski?

Ovo je tema koja može potaknuti diskusiju među učenicima, no isto tako se može zadati domaća zadaća u obliku eseja na temu prijateljstva.

„Ono je ili neka krepost ili povezano s krepošću, a uz to najnužnije za život. Bez prijatelja nitko ne bi htio živjeti, pa makar imao svega drugoga u izobilju.“ (Aristotel)
Razmisli što je za tebe prijateljstvo te kakav je njegov značaj u tvom životu i životima ljudi općenito. Što znači biti dobar prijatelj i imati dobrog prijatelja? Koja dobra to može donijeti pojedincu?

Pojava profesora Keatinga simbolizira promjenu. To je nešto što bi učenici sami trebali prepoznati. Tijekom cijelog filma vidimo njegov otpor tvrdim strukturama akademije. Primjenjujući neuobičajene metode poučavanja profesor Keating želi potaknuti učenike da misle svojim glavama, da sumnjaju u sve što se smatra istinitim, da to sagledaju iz više perspektiva i formiraju vlastito mišljenje. Profesor Keating u nekoliko scena govori o važnosti umjetnosti, lijepoga, osjećaja i strasti za ljudski život. Zadatak učenika je da prepoznaju te momente te ih povežu s filozofima i sadržajem koji su prethodno obradili.

Što profesor Keating želi postići? Kako to želi postići? S kojim spoznajnim stajalištem možete povezati poučavanje i stavove profesora Keatinga, a s kojim ostale profesore?

Što profesor Keating želi postići pokazivanjem slika bivših učenika akademije? Na što želi potaknuti učenike?

Možete li povezati stavove i nastojanja profesora Keatinga s filozofijom? Kako?

Cilj analize lika profesora Keatinga je prepoznavanje zadaće filozofije u njemu. Profesor Keating postavlja sebi jasan zadatak: osposobiti učenike za samostalno, kritičko mišljenje i slobodno izražavanje. Upravo to je i cilj filozofije. Profesor Keating uz sve to veže važnost osjećaja, strasti i imaginacije, iako upozorava učenike da u svemu treba imati mjeru i da je važno dobro procijeniti situaciju, da bismo mogli djelovati.

Ako su učenici prije gledanja filma dobili uputu obratiti pažnju na ulogu umjetnosti, osjećaja, tradicije i discipline, nakon gledanja filma mogu se izdvojiti i analizirati neke scene koje tematiziraju te pojmove.

1. scena: u velikoj dvorani odvija se ceremonija za početak nove školske godine. Stariji čovjek prilazi klupama u kojima sjede novi učenici akademije. U ruci nosi svijeću koja simbolizira „svjetlost znanja“ te njome zapali svijeću jednog učenika koji pali sljedećem i tako dalje.

Pitanja uz prvu scenu: što simbolizira plamen svijeće? Možete li ovu scenu povezati s pojmom tradicije? Kako?

2. scena: nakon objavljenog članka u školskim novinama i odglumljenog poziva na saslušanje, ravnatelj u svom uredu sankcionira jednog učenika, ne bi li mu otkrio što je *Društvo mrtvih pjesnika* te tko je sve član istog.

Pitanja uz drugu scenu: koja je uloga discipline u akademiji? Jesu li disciplina i konformizam povezani? Ako da, kako? Koje su posljedice konformizma? Možeš li navesti razdoblje u povijesti filozofije u kojem su se filozofi borili protiv konformizma?

3. scena: nakon što naredi učenicima da iz knjiga poderu stranice na kojima piše da se poezija može vrednovati matematičkom formulom, profesor Keating govori učenicima kako su poezija, ljepota, ljubav stvari za koje živimo te da svatko od njih ima ulogu u predstavi života koja nikada ne prestaje.

4. scena: Neila nakon predstave dočeka ljutiti otac te ga odvede kući. Kako Neil nije poslušao oca kada mu je rekao da mora odustati od predstave, otac to shvati kao čin pobune te odluči da će poslati Neila u vojnu akademiju, kako si ne bi uništio život sanjarijama o glumi. Kada Neil želi reći što on osjeća, shvati da nema smisla i da mu otac nikada neće dopustiti da se nastavi baviti glumom i samo kaže „ništa“. Tu noć Neil počinu samoubojstvo.

Pitanja uz treću i četvrtu scenu: koja ulogu umjetnosti profesor Keating pripisuje? Kakvu ulogu umjetnost ima u Neilovu životu? Koja je uloga osjećaja pojedinca? Možeš li pojmove umjetnost i osjećaji/strast povezati s nekim filozofima? Što oni kažu o toj temi? Koje je tvoje mišljenje o značenju umjetnosti i osjećaja za pojedinca?

Svaka scena i pitanja trebaju potaknuti raspravu među učenicima. Cilj je da ih se potakne na izražavanje mišljenja o filmu ali i o svakom spomenutom pojmu i tezi. Također mogu dobiti zadatak napisati esej na neku od ovih tema u kojemu će određenu tezu iz filma povezati s nekim filozofom i njegovim naukom te iznijeti svoje mišljenje. Uz sve već navedene zadatke, prije gledanja filma nastavnik može uputiti učenike da zapisuju rečenice koje ih se posebno dojmje. Na kraju se trebaju odlučiti za jednu koja će biti tema kratkog eseja.

Odaberi rečenicu iz filma koja te se najviše dojmila. U kratkom eseju objasni zašto si izabrao baš tu rečenicu, koje je njeno značenje i zašto je tebi važna.

Još jedna važna tema filma je čin pobune protiv strogih okvira i pravila škole i roditelja. Nastavnik učenike najprije može pitati mogu li se u tome poistovjetiti s likovima iz filma. Učenici bi zatim trebali raspravljati o činu pobune u filmu, no i općenito, te o njenom značenju.

U kojim scenama prepoznaješ pobunu protiv upravljačkih struktura akademije? Kako to izvodi profesor Keating a kako učenici? U kojim scenama možeš prepoznati pobunu?

Uz film *Društvo mrtvih pjesnika* možemo povezati i pojmove morala i pravednosti te naći odgovarajuće scene za te pojmove. O tim pojmovima s kojima se sreću i u svakodnevnom životu, učenici mogu diskutirati na temelju ponuđenih scena ili sličnih situacija iz vlastitog ili javnog života.

1. scena: nakon Neilove smrti dječaci sjede u maloj tamnoj prostoriji i čekaju posljednjeg iz društva da im se pridruži. On dolazi te im održi govor o tome kako je profesor Keating za sve kriv, da njemu ionako nema pomoći i da trebaju misliti na sebe. Iz toga ostali dječaci zaključe da je on ravnatelju ispričao sve o *Društvu mrtvih pjesnika* te tako izdao njih i profesora Keatinga.

2. scena: nakon Neilove smrti ravnatelj želi pronaći krivca i odmah je jasno da će to biti profesor Keating. Jedan od učenika odmah na početku istrage prizna ravnatelju sve o *Društvu mrtvih pjesnika*. Nakon toga ostali su prisiljeni potpisati dokument u kojem potvrđuju sve rečeno i okrivljuju profesora Keatinga, što se jasno vidi u sceni u kojoj Todd pod prisilom ravnatelja i roditelja potpiše spomenuti dokument.

Na samom kraju filma svjedočimo samoubojstvu mladića za koje je okrivljen profesor Keating zbog svojih metoda poučavanja te poticanja učenika da se oslobode okova konformizma i vode svojim osjećajima. Kako bi rasprava o filmu dobila veliki završetak i kako bi se rasprava zaokružila, nastavnik bi trebao potaknuti učenike na diskusiju o povezanosti početka filma, poučavanja profesora Keatinga, smrti mladog Neila te završnom scenom u kojoj Todd buntovno ustaje i pozdravlja profesora Keatinga riječima „kapetane, moj kapetan“, što na kraju čine i ostali.

Koja je pouka filma? Koja je glavna poruka koju profesor Keating želi poslati? Je li moguće da su učenici djelomično pogrešno shvatili profesora Keatinga? Je li se Neilovo samoubojstvo moglo izbjeći? Jesu li učenici usvojili štogod iz poučavanja profesora Keatinga? Jesu li postigli što svojom zajedničkom ili individualnim pobunama?

6. Zaključak

Zadaća nastave filozofije ne bi trebala biti pregled povijesti filozofije i isključivo učenje onoga što je netko rekao. Nastava filozofije treba učeniku pokazati neke nove oblike mišljenja te ga osposobiti za kritičko mišljenje. Ona također treba kod učenika razviti sposobnost logičkog mišljenja, argumentiranja i prihvaćanja obvezujuće snage razloga. Važan dio nastave filozofije je razvoj odnosa učenika prema sebi i svijetu oko sebe, odnosno razvoj, razumijevanje i prihvaćanje moralnih vrednota i načela te djelovanje u skladu s istima (usp. Raunić 2011.: 2.-4.). Filozofija kao posrednik između znanosti i umjetnosti smjera razvoju poetičkog uma, koji se odnosi na „uživljavanje i zanos, suosjećanje, oplemenjivanje čuvstava, misaono eksperimentiranje, perspektivizam, inventivnost, umijeće izražavanja i uvjeravanja, holističko viđenje stvari“ (Raunić 2011.: 4.). Nastava filozofije se razlikuje od ostalih nastavnih predmeta i znanosti po tome što ona ne želi naučiti svakoga isto, već je njen cilj stvoriti individue koje će sumnjati u uvriježene istine te ih preispitivati, individue koje se neće ukalupljivati u društvo jer to čine svi.

Za postizanje spomenutih ciljeva nastave filozofije, imaginacija je važan čimbenik. Prije pronalaska rješenja nekog problema, potrebna je imaginacija za stvaranje hipoteze te pokazivanje puta kojim ćemo do tog rješenja doći. Imaginacija nas tako vodi od same pojave problema do njegovog rješenja. Filozofija često otvara apstraktne probleme, koje je najprije potrebno aktualizirati, da bismo lakše shvatili prirodu problema. U koracima aktualizacije, ali i problematiziranja, imaginacija ima veoma važnu ulogu. U nedostatku vizualnih pomagala, nastavnik potiče imaginaciju učenika kako bi im olakšao shvaćanje problema. U tu svrhu nastavnik može koristiti i film. Film, za čiji je nastanak nužna imaginacija, suptilno prikazuje filozofske probleme na način blizak učenicima. On se koristi kao skandalon, da bi zainteresirao učenike za određeni problem. Pravilno postavljeni zadaci uz film pobuđuju učenikovu imaginaciju te bude interes učenika za problem koji im više nije dalek i apstraktan te bude sumnja u ono u što su bili sigurni i potiču na diskusiju. Film u nastavi filozofije treba stvoriti prostor za zajedničko mišljenje i diskusiju o filozofskim i aktualnim problemima, pri čemu učenici uče argumentirano iznositi svoje mišljenje te poštovati i uvažavati tuđe. Cilj prikazivanja filma u nastavi filozofije je pokazati učenicima da je filozofija svugdje oko nas i da se svaki problem može promatrati i na filozofski način.

Literatura:

Aristotel 1988., *Metafizika*, Zagreb: Globus, Sveučilišna naklada Liber.

Aristotel 2012., *O duši*, Beograd: Paideia.

Borchert, D. 2006., *Encyclopedia of Philosophy. 4, Gadamer-Just war theory*, Detroit: Thomson Gale.

Craig, E. (ur.) 1998., *Routledge encyclopedia of philosophy. Vol. 4, Genealogy-Iqbal*, London; New York: Routledge.

Descartes, R. 1994., *Meditacije o prvoj filozofiji*, Zagreb: Demetra.

Descartes, R. 1951., *Rasprava o metodi*, Zagreb: Matica hrvatska.

Hrvatska enciklopedija <http://www.enciklopedija.hr/>

Kant, I. 1984., *Kritika čistoga uma*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Marinković, J. 2008., *Metodika nastave filozofije*, Zagreb: Školska knjiga.

Miošić, I. 2008., *Priručnik za nastavu filozofije*, Zagreb: Profil International.

Prica, Lj. 2016., *Film kao medij filozofskog mišljenja*, Zagreb: Naklada Jurčić.

Radovanović, B. 2017., *Eksperiment, imaginacija, mit u In medias res*, Vol. 6, No. 11 (Online).

Raunić, R. 2011., *Nacrt za prijedlog predmetnog kurikula filozofije*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Ritter, J. (ur.) 1972., *Historisches Wörterbuch der Philosophie. Bd: 2, D – F*. Basel; Stuttgart: Schwabe.

Solte, E. 2016., *Film im Fremdsprachenunterricht. Methoden, Tipps und Informationen*. Berlin: Vision Kino.

Škerbić, M. 2009., *Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije*. Varaždin.

Težak, S. 2002., *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Zagreb: Školska knjiga.

Udruga za promicanje filozofije <https://www.filozofija.org/>